

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 lipca 2024 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Wiak (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Tomasz Przesławski

Arkadiusz Janusz Sopata (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z powództwa P. S.A.

przeciwko A. B.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych 24 lipca 2024 r.

skargi nadzwyczajnej wniesionej przez Prokuratora Generalnego od wyroku Sądu Okręgowego w Krakowie z 3 lipca 2020 r., sygn. II Ca 132/20:

- 1. uchyla w całości zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Krakowie;**
- 2. znosi wzajemnie między stronami koszty postępowania wywołane wniesieniem skargi nadzwyczajnej.**

UZASADNIENIE

W dniu 21 kwietnia 2017 r. A. B. (dalej: „pozwany”) zawarł z P. S.A. z siedzibą w B. (dalej: „powód”) umowę pożyczki nr [...]. Całkowita kwota pożyczki wynosiła 25 000 zł, natomiast opłaty dodatkowe obejmowały: opłatę przygotowawczą (129 zł), wynagrodzenie prowizyjne (22 231 zł) oraz opłatę za usługę „T.” (2600 zł). Pożyczki udzielono na okres 48 miesięcy. Tego samego dnia pozwany podpisał weksel *in blanco* stanowiący zabezpieczenie spłaty pożyczonej kwoty wraz z opłatami dodatkowymi. Pozwany zaprzestał regularnej spłaty rat pożyczki i zalegał z ich płatnościami w dniu 1 sierpnia 2018 r. i w dniu 1 września 2018 r. Powód wezwał pozwanego do spłaty zaległości. Wobec bezskuteczności wezwania, pismem z 2 października 2018 r. powód wypowiedział umowę oraz wypełnił weksel na sumę kwoty niespłaconej pożyczki – 39 196 zł oraz przewidzianych w umowie odsetek za opóźnienie w spłacie rat według stopy odsetek maksymalnych za opóźnienie, tj. 95,50 zł. Pozwany na chwilę składania pisma spłacił kwotę 22 516 zł.

Pozwem z 8 listopada 2018 r., sprecyzowanym pismem z 25 stycznia 2019 r., złożonym do Sądu Rejonowego dla Krakowa-Podgórze w Krakowie przez pełnomocnika powoda przeciwko pozwanemu, domagano się od niego zapłaty kwoty 35 791,50 zł wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie, liczonymi od 3 listopada 2018 r. do dnia zapłaty oraz rozpoznania sprawy w postępowaniu nakazowym, na podstawie załączonego weksla.

W dniu 18 lutego 2019 r. wydany został nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym (XII Nc 4340/18/P), uwzględniający żądanie powoda oraz zasądzający na jego rzecz koszty postępowania w wysokości 2865,00 zł.

Pismem z 21 marca 2019 r. pełnomocnik pozwanego wniósł zarzuty od nakazu zapłaty w całości, domagając się uchylenia nakazu zapłaty oraz oddalenia powództwa w całości, a także zobowiązania powoda do przedstawienia umowy pożyczki i deklaracji wekslowej, przedstawienia szczegółowego rozliczenia spłat dokonanych przez pozwanego oraz przedstawienia sposobu wyliczenia

wynagrodzenia prowizyjnego, usługi „T.” oraz opłaty przygotowawczej. Pozwany zakwestionował roszczenie co do zasady, jak również co do wysokości, a także datę wymagalności i roszczenie odsetkowe. Ponadto zarzucił, że blankiet weksla został wypełniony nieprawidłowo, gdyż pozwany nie udzielił upoważnienia do wypełnienia weksla na dochodzoną przez powoda kwotę. Wskazał, że spłacił na rzecz powoda co najmniej 20 000,00 zł na poczet należności głównej z pożyczki. Pozwany zarzucił także, że umowa pożyczki zawiera klauzule niedozwolone, zastrzegające na rzecz powoda opłaty nienależne i rażąco wygórowane.

Na wniosek pozwanego postanowieniem z dnia 29 maja 2019 r. Sąd Rejonowy dla Krakowa-Podgórze w Krakowie wstrzymał wykonanie nakazu zapłaty. W piśmie z 18 czerwca 2019 r. powód przyznał, że w toku sprawy pozwany zapłacił na jego rzecz kwotę 2820,00 zł i w tym zakresie cofnął pozew wraz ze zrzeczeniem się roszczenia, wnosząc o zasądzenie kosztów postępowania.

Wyrokiem z 9 października 2019 r. (XII C 1608/19/P) Sąd Rejonowy dla Krakowa-Podgórze w Krakowie:

1. w pkt I uchylił nakaz zapłaty wydany w sprawie w następującej części:
 1. dotyczącej kwoty 2820,00 zł i w tym zakresie postępowanie umorzył,
 2. dotyczącej odsetek ustawowych za opóźnienie liczonych od kwoty 2820,00 zł za okres od 18 czerwca 2019 r. do dnia zapłaty i w tym zakresie powództwo oddalił;
3. w pkt II wyroku nakaz zapłaty w pozostałym zakresie został utrzymany w mocy;
4. w pkt III wyroku zasądzone od pozwanego kwotę 1200,00 zł tytułem zwrotu kosztów procesu.

Apelacją z 18 grudnia 2019 r. pełnomocnik pozwanego zaskarżył wskazany wyrok co do kwoty 24 960,00 zł oraz w zakresie pkt III i wniósł o jego zmianę, domagając się uchylenia nakazu zapłaty co do dalszej kwoty 24 960,00 zł wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 3 listopada 2018 r., a także zasądzenia na rzecz pozwanego kosztów procesu za obie instancje. Względnie pełnomocnik wniósł o uchylenie wyroku oraz przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania sądowi I instancji, pozostawiając temu sądowi także rozstrzygnięcie o kosztach.

Zaskarżonemu orzeczeniu zarzucono:

1. naruszenie przepisów postępowania, mające istotny wpływ na wynik sprawy, tj. art. 233 § 1 k.p.c., poprzez przekroczenie granic swobodnej oceny dowodów oraz niezgodną z zasadami doświadczenia życiowego ocenę materiału sprawy poprzez uznanie, że zawarte w umowie postanowienia nakładające na konsumenta obowiązek uiszczenia opłaty z tytułu prowizji, opłaty przygotowawczej oraz opłaty za usługę „T.” nie stanowią klauzul abuzywnych, podczas gdy naruszają one rażąco interes pozwanego, godząc w zasadę ekwiwalentności świadczeń, wynikają z wzorca umowy przygotowanego przez stronę przeciwną, a ich rzeczywiste poniesienie nie zostało udowodnione przez powoda;

2. naruszenie prawa materialnego, tj.: art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 359 § 2¹ i § 2² k.c., poprzez niedokonanie właściwej oceny w przedmiocie abuzywności klauzul umownych i brak uznania, że naruszają one dobre obyczaje oraz interesy konsumenta, podczas gdy na gruncie sprawy postanowienia umowne nakładające na pozwanego obowiązek uiszczenia opłat dodatkowych w sposób oczywisty zakładają takie naruszenia, poprzez obejście limitu odsetek określonych ustawowo, mające wpływ na wynik sprawy;

3. naruszenie prawa materialnego mające istotny wpływ na wynik sprawy, tj. art. 5 k.c. w zw. z art. 58 § 2 i 3 k.c., poprzez jego niezastosowanie i nieuznanie postanowień umownych, nakładających na pozwanego wygórowane opłaty dodatkowe za nieważne w sytuacji, gdy klauzula generalna z art. 5 k.c. ma za zadanie służyć przede wszystkim zapewnieniu zgodności norm prawnych i opartych na tych normach rozstrzygnięć indywidualnych z obowiązującymi w społeczeństwie normami pozaprawnymi, zwłaszcza moralnymi, i nie dopuszczać do występowania w obrocie prawnym umów lub ich części, które byłyby sprzeczne z tymi normami, a jako taką należy ocenić umowę będącą podstawą roszczenia;

4. naruszenie prawa materialnego mające istotny wpływ na wynik sprawy, tj. art. 353¹ k.c. w zw. z art. 58 § 2 i 3 k.c., poprzez uznanie, że umowę zawarto w granicach swobody umów, a pozwany miał świadomość co do kształtu swojego zobowiązania, zatem dochodzone przez powoda roszczenie jest w pełni zasadne, podczas gdy zasada swobody umów nie ogranicza kompetencji sądu do badania umowy pod kątem jej zgodności z naturą stosunku zobowiązaniowego, treścią ustawy oraz zgodności z zasadami współżycia społecznego;

5. art. 720 k.c. w zw. z art. 385¹ § 1 k.c., poprzez uznanie przez sąd, iż opłata przygotowawcza, prowizja oraz opłata za „T.” należą do głównych świadczeń stron umowy pożyczki połączonej wynagrodzeniem pożyczkodawcy, i co za tym idzie art. 385¹ § 1 k.c. nie ma do nich zastosowania, podczas gdy rozumowanie sądu jest oczywiście błędne, zaś postanowienia zastrzegające wskazane opłaty winny zostać poddane ocenie pod kątem zgodności z naturą stosunku zobowiązaniowego, treścią ustawy oraz zgodności z zasadami współżycia społecznego.

Wyrokiem z 3 lipca 2020 r. (II Ca 132/20) Sąd Okręgowy w Krakowie oddalił apelację pozwanego.

Pismem z 30 marca 2023 r. Prokurator Generalny (dalej: „skarżący”) złożył skargę nadzwyczajną od powyższego wyroku Sądu Okręgowego w Krakowie, w którym zaskarżył go w całości. Na podstawie art. 89 § 1 pkt 1 i 2 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (tekst jedn. Dz.U. 2024, poz. 622, dalej: „u.SN”) zaskarżonemu orzeczeniu zarzucił:

1. naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w art. 64 ust. 1 i 76 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., takich jak prawo do własności oraz ochrona konsumenta, jako strony słabszej strukturalnie w stosunkach prywatnoprawnych z przedsiębiorcą przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi, poprzez utrzymanie w mocy wyroku utrzymującego w mocy nakaz zapłaty w części, w której zasądzał od pozwanego na rzecz powoda kwotę 32 971,50 zł wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 3 listopada 2018 r. do dnia zapłaty, wynikającą z zawartej w 21 kwietnia 2017 r. umowy pożyczki w wysokości 25 000,00 zł wraz z pozaodsetkowymi kosztami jej zawarcia, w tym opłaty przygotowawczej w wysokości 129,00 zł, prowizji w wysokości 22 231,00 zł oraz opłaty za usługę „T.” w wysokości 2600,00 zł, wynikających z zawartej przez niego z powodem umowy pożyczki bez sprawdzenia, czy zapisy

umowy w tym zakresie miały nieuczciwy charakter i kształtowały prawa i obowiązki pożyczkobiorcy będącego konsumentem w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco naruszając jego interesy, podczas gdy dokonanie prawidłowych ustaleń w tej materii prowadziłoby do uznania, że zawarte w umowie pożyczki klauzule godziły w równowagę kontraktową stron tej umowy i ustanawiały zobowiązania pozwanego w sposób radykalnie nieadekwatny do wzajemnych świadczeń przedsiębiorcy i ponoszonych przez niego kosztów, co skutkowało bezpodstawnym wzbogaceniem się powoda, a naruszało prawo do własności pozwanego jako konsumenta;

2. naruszenie w sposób rażący prawa, tj. art. 36a ustawy z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim (tekst jedn. Dz.U. 2023, poz. 1028, dalej: „u.k.k.”) w zw. z art. 385¹ § 1 oraz w zw. z art. 58 § 1 i 2 k.c. poprzez błędną ich wykładnię i niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że określenie w umowie pożyczki kosztów pozaodsetkowych na poziomie nieprzekraczającym maksymalnego pułapu określonego w art. 36a u.k.k. skutkuje automatycznie ustaleniem, iż postanowienia umowne sformułowane zgodnie z tym przepisem nie mogą być uznane za abuzywne, a zatem wyłączają możliwość i obowiązek kontroli przez sąd postanowień umowy pod kątem ich abuzywności, w sytuacji, gdy przepis art. 36a u.k.k. nie określa sam w sobie praw i obowiązków stron umowy, lecz porzeka na ograniczeniu ich swobody ustalenia pozaodsetkowych kosztów kredytu powyżej pewnego poziomu i nie wyłącza obowiązku sądu weryfikacji, czy takie ustalenie ma w konkretnej sprawie nieuczciwy charakter pomimo, że zostało ustalone poniżej określonego prawnie pułapu, w sytuacji, gdy w umowie pożyczki gotówkowej nr [...] z dnia 21 kwietnia 2017 r. wysokość kosztów pozaodsetkowych w postaci opłaty przygotowawczej w kwocie 129,00 zł, wynagrodzenia prowizyjnego w kwocie 22 231,00 zł i wynagrodzenia za „T.” w wysokości 2600,00 zł została określona na poziomie 24 960,00 zł, kwota pożyczki to 25 000,00 zł, więc stosunek kwoty tych kosztów do wysokości rzeczywiście udzielonych pozwanemu środków stanowi niedozwolone zastrzeżenie umowne,

gdyż prowadzi do istotnej i niczym nieuzasadnionej nierównowagi obowiązków stron na niekorzyść pozwanego, jako konsumenta.

Prokurator Generalny wniosł o uchylenie zaskarżonego orzeczenia w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Krakowie z pozostawieniem temu sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania ze skargi nadzwyczajnej.

Odpowiedź na skargę nadzwyczajną złożył pełnomocnik powoda. W piśmie z 2 maja 2023 r. wniosł o oddalenie skargi w całości jako niezasadnej oraz zasądzenie na rzecz powoda zwrotu kosztów postępowania według norm przepisanych.

Pismem z 17 maja 2023 r. odpowiedź na niniejszą skargę złożył również pełnomocnik pozwanego, wnioskując o uwzględnienie skargi w całości i uchylenie zaskarżonego orzeczenia w całości oraz przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Krakowie z pozostawieniem temu sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania ze skargi nadzwyczajnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 89 § 1 u.SN, jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub sądu wojskowego kończącego postępowanie w sprawie może być wniesiona skarga nadzwyczajna, o ile:

1) orzeczenie narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji, lub

2) orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, lub

3) zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego

- a orzeczenie nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia.

Skargę nadzwyczajną, co do zasady, wnosi się w terminie 5 lat od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia, a jeżeli od orzeczenia została wniesiona kasacja albo skarga kasacyjna w terminie roku od dnia rozpoznania (art. 89 § 3 zd. 1 u.SN). Stosownie do art. 115 § 1 u.SN, jedynie przejściowo, w okresie 6 lat od dnia wejścia w życie ustawy, skarga nadzwyczajna może być wniesiona od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawach, które uprawomocniły się po 17 października 1997 r. W takim przypadku, zgodnie z art. 115 § 1a u.SN, skarga nadzwyczajna może być wniesiona wyłącznie przez Prokuratora Generalnego lub Rzecznika Praw Obywatelskich. Ponadto, od tego samego orzeczenia w interesie tej samej strony skarga nadzwyczajna może być wniesiona tylko raz (art. 90 § 1 u.SN).

Skarga nadzwyczajna jest instrumentem szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości w znaczeniu określonym w art. 175 ust. 1 Konstytucji. Jej celem jest wyeliminowanie z obrotu wadliwych, a jednocześnie naruszających zasady sprawiedliwości społecznej, orzeczeń sądowych, które dotyczą konkretnych, zindywidualizowanych podmiotów (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 3 kwietnia 2019 r., I NSNk 2/19; wyroki Sądu Najwyższego: z 9 grudnia 2020 r., I NSNu 1/20; z 19 stycznia 2022 r., I NSNc 216/21; z 7 września 2022 r., I NSNc 530/21; z 21 września 2022 r., I NSNc 544/21; z 23 listopada 2022 r., I NSNc 707/21; z 15 marca 2023 r., II NSNc 212/23; z 15 maja 2024 r., II NSNc 385/23). Rolą kontroli nadzwyczajnej nie jest jednak eliminowanie wszystkich wadliwych orzeczeń. Wyjątkowość orzekania w ramach tej instytucji powinna dotyczyć tylko tych z nich, które nie dadzą się pogodzić z podstawowymi zasadami demokratycznego państwa prawnego, będąc *prima facie* orzeczeniami w sposób elementarny niesprawiedliwymi.

Na podmiocie wnoszącym skargę nadzwyczajną spoczywa w pierwszej kolejności powinność wykazania zaistnienia w danej sprawie przynajmniej jednej z przesłanek szczegółowych – uchybień wymienionych w art. 89 § 1 pkt 1-3 u.SN. Ponadto, skarga nadzwyczajna musi nawiązywać do przesłanki ogólnej (funkcjonalnej), wskazanej w art. 89 § 1 *in principio* u.SN, która wymaga równoczesnego wykazania, że uwzględnienie skargi nadzwyczajnej jest konieczne

dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej.

Ścisłe określenie przesłanek przedmiotowych skargi nadzwyczajnej jest związane z jej funkcją ochronną w ujęciu Konstytucji, tj. z jednej strony, z dążeniem do zapewnienia prawidłowości działania organów władzy publicznej (art. 7 w zw. z art. 2 Konstytucji), a z drugiej strony, z konieczną ochroną stabilności i prawomocności orzeczeń sądowych oraz kształtowanych przez nie stosunków prawnych (art. 45 w zw. z art. 2 Konstytucji, zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20; wyroki Sądu Najwyższego: z 19 stycznia 2022 r., I NSNc 216/21; z 7 września 2022 r., I NSNc 530/21; z 21 września 2022 r., I NSNc 544/21; z 23 listopada 2022 r., I NSNc 707/21; z 15 marca 2023 r., II NSNc 212/23; z 15 maja 2024 r., II NSNc 385/23). Ochrona powagi rzeczy osądzonej (*res iudicata*), a przez to stabilności prawa, należy do fundamentów demokratycznego państwa prawnego i znajduje głębokie uzasadnienie aksjologiczne. Z tego względu – jak wskazuje się w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: „ETPC”) – nadzwyczajne środki zaskarżenia muszą być uzasadnione okolicznościami o istotnym i niewątpliwym charakterze, korygującym fundamentalne wady rozstrzygnięć jurysdykcyjnych, niweczące podstawową funkcję wymiaru sprawiedliwości (wyrok ETPC z 24 lipca 2003 r., *Riabykh przeciwko Rosji*, skarga nr 52854/99). Nie mogą przy tym inicjować *de facto* dodatkowej kontroli instancyjnej. Dopuszczalny na gruncie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka środek kontroli musi wobec tego sprawiedliwie wyważyć między prywatnymi interesami a ochroną pewności prawa, w tym ochroną powagi rzeczy osądzonej, od których zależy efektywność funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości.

Konstrukcyjnym założeniem skargi nadzwyczajnej jest więc takie określenie jej przesłanek, by służyła ona eliminowaniu z obrotu orzeczeń sądowych obarczonych wadami o fundamentalnym znaczeniu w świetle zasady demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. W konsekwencji, stwierdzone naruszenia muszą być na tyle poważne, by względ na całokształt zasady wynikającej z art. 2 Konstytucji nakazywał ingerencję w powagę rzeczy osądzonej (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 9 grudnia 2020 r., I NSNu 1/20; z 19 stycznia 2022 r., I NSNc 216/21; z 7 września 2022 r.,

I NSNc 530/21; z 21 września 2022 r., I NSNc 544/21; z 23 listopada 2022 r., I NSNc 707/21; z 15 marca 2023 r., II NSNc 212/23; z 15 maja 2024 r., II NSNc 385/23).

Dokonując wstępnej oceny skargi nadzwyczajnej, Sąd Najwyższy nie stwierdził istnienia okoliczności, które mogłyby prowadzić do wniosku, że w niniejszej sprawie jest ona niedopuszczalna, co skutkowałoby jej odrzuceniem *a limine*, bez potrzeby merytorycznego zbadania podniesionych w niej zarzutów. Została ona wniesiona przez Prokuratora Generalnego, który jest podmiotem uprawnionym do wnoszenia skarg nadzwyczajnych. Zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego w Krakowie nie mógł zostać, na dzień wniesienia skargi, uchylony ani zmieniony w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Należy zatem stwierdzić, że nie zachodziły przeszkody do merytorycznego rozpoznania wniesionej przez Prokuratora Generalnego skargi nadzwyczajnej.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalił się już pogląd, że konstrukcja skargi nadzwyczajnej wymaga, aby w pierwszej kolejności dokonać oceny występowania przesłanek szczegółowych, a następnie weryfikacji czy wystąpiła również przesłanka ogólna (funkcjonalna). W rozpoznawanej skardze nadzwyczajnej Prokurator Generalny sformułował przeciwko zaskarżonemu orzeczeniu zarzuty odwołujące się do dwóch przesłanek szczegółowych określonych w art. 89 § 1 pkt 1 i 2 u.SN.

Odnosząc się do poszczególnych zarzutów, w pierwszej kolejności należy stwierdzić zasadność naruszenia przepisów prawa materialnego dotyczących statusu pozwanego jako konsumenta i związanych z tym okolicznością obowiązków sądu, rozpoznającego apelację od nakazu zapłaty – zwłaszcza w zakresie oceny istnienia w umowie pożyczki niedozwolonych klauzul umownych.

Po pierwsze, w niniejszej sprawie nie budzi zastrzeżeń, że pozwanemu przysługiwał status konsumenta w rozumieniu art. 22¹ k.c. Zgodnie z tym przepisem, za konsumenta uważa się osobę fizyczną dokonującą z przedsiębiorcą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową. Okoliczność ta wiąże się z koniecznością zachowania szczególnej ostrożności w zakresie rozpoznawania spraw, w których jedna ze stron jest konsumentem. Z tego też względu ustawodawca wprowadził regulacje mające zapewnić ochronę

interesów konsumenta nie tylko na etapie dokonywania czynności prawnych, ale również podczas dochodzenia określonych roszczeń na drodze postępowania sądowego. W niniejszej sprawie weryfikacja zarzutów postawionych przez skarżącego sprowadza się zatem do ustalenia czy w związku z oddaleniem przez sąd II instancji apelacji od nakazu zapłaty doszło do naruszenia prawa, zwłaszcza w kontekście konieczności uwzględnienia konsumenckiego charakteru umowy oraz oceny zawartych w niej klauzul. Powyższa kwestia wydaje się szczególnie istotna, ze względu na wysokość kosztów pozaodsetkowych, przewidzianych w umowie pożyczki. Wynika z niej bowiem, że kwota udostępniona pozwanemu (25 000,00 zł) była niższa niż pozostałe opłaty – wynagrodzenie prowizyjne, opłata przygotowawcza i opłata za usługę „T.” (30 392,00 zł). Sama ta okoliczność, przy uwzględnieniu konsumenckiego charakteru zawartej umowy, powinna zobowiązać sąd do zweryfikowania treści umowy pod kątem potencjalnej abuzywności zawartych w niej postanowień.

Podstawowe znaczenie dla ustalenia ustawowych granic maksymalnej wysokości pozaodsetkowych kosztów kredytu ma art. 36a u.k.k. Jednakże samo określenie w umowie maksymalnej wysokości pozaodsetkowych kosztów kredytu w taki sposób, że nie narusza powyższego przepisu, nie oznacza automatycznie, że klauzula ta nie stała w sprzeczności z normą wynikającą z art. 385¹ § 1 zd. 1 k.c., zgodnie z którym, postanowienia umowy zawieranej z konsumentem nieuzgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne). Takiego wniosku nie podważają wyniki wykładni językowej, systematycznej lub funkcjonalnej. Przemawia za nim również dotychczasowe orzecznictwo, w którym wyraźnie rozgranicza się podstawy prawne dla stwierdzonej sprzeczności postanowień umownych z przepisami prawa oraz uznania ich za niedozwolone. Jak słusznie wskazuje się w judykaturze, postanowienia wzorca umownego, które są sprzeczne z bezwzględnie obowiązującymi przepisami ustawy, nie mogą zostać uznane za niedozwolone postanowienia umowne, w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. (np. uchwała Sądu Najwyższego z 13 stycznia 2011 r., III CZP 119/10; postanowienie Sądu Najwyższego z 20 stycznia 2011 r.,

I CSK 218/10; wyrok Sądu Najwyższego z 15 stycznia 2016 r., I CSK 125/15). Tym samym, okoliczność, że postanowienia umowne zasadniczo mieściły się w granicach określonych ustawą, nie wyklucza uznania ich za niedozwolone w stosunkach z konsumentami (postanowienie Sądu Najwyższego z 11 września 2020 r., II CNP 1/20). Podobnie, w literaturze przedmiotu prezentowany jest pogląd, że pozaodsetkowe koszty kredytu nie tylko powinny mieścić się w limicie określonym w art. 36a u.k.k., ale także nie mogą naruszać regulacji dotyczących klauzul abuzywnych.

W konsekwencji powołany przepis nie stoi na przeszkodzie kontrolowaniu przez sąd zastrzeżonych w umowie o kredyt konsumencki pozaodsetkowych kosztów kredytu w kontekście ich ewentualnej nieuczciwości. Kontrola ta powinna odbywać się z uwzględnieniem przepisu art. 3 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.Urz. UE L 1993, nr 95, s. 29). Zgodnie z nim, warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, uznaje się za nieuczciwe, jeśli stojąc w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta. Przez taką nierównowagę, w powyższym kontekście rozumieć należy m.in. takie określanie wysokości kosztów pozaodsetkowych, które obciąża konsumenta kosztami nieproporcjonalnymi w stosunku do świadczeń i do kwoty kredytu (por. J. A. Antoniuk, *Dopuszczalność badania abuzywności postanowień umownych dotyczących pozaodsetkowych kosztów kredytu konsumenckiego*, Monitor Prawniczy 2021, nr 5, Legalis).

Ocena czy dana klauzula umowna miała charakter niedozwolony, musi opierać się na przesłankach określonych w art. 358¹ § 1 zd. 1 k.c., tj. powinna prowadzić do ustalenia czy prawa i obowiązki konsumenta zostały ukształtowane w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy. Rażącym naruszeniem interesów będzie nieusprawiedliwiona dysproporcja praw i obowiązków konsumenta – na jego niekorzyść. Sprzeczność z dobrymi obyczajami sprowadza się natomiast do zmierzania do naruszenia równorzędności stron stosunku prawnego i nierównego rozkładania uprawnień i obowiązków pomiędzy partnerami umowy (postanowienie Sądu Najwyższego z 11 września 2020 r.,

II CNP 1/20; podobnie: wyrok Sądu Najwyższego z 13 sierpnia 2015 r., I CSK 611/14). Za niedozwoloną klauzulę umowną uznać można zatem m.in. pobieranie przez kredytodawców kredytu konsumenckiego opłat zbyt wysokich i niczym nieuzasadniających tej wysokości. Za słuszny należy uznać pogląd, zgodnie z którym ocena abuzywności postanowień umownych, które odnoszą się do pozaodsetkowych kosztów kredytu, powinna być zatem dokonana pod kątem ich ekwiwalentności w stosunku do poniesionych przez kredytodawcę kosztów. Kredytodawca powinien wykazać, że powyższe koszty odpowiadają w rzeczywistości poniesionym przez niego kosztom (J. R. Antoniuk, *Dopuszczalność...*, Legalis). Jeżeli okaże się, że w wyniku takiego ustalenia wysokości kosztów pozaodsetkowych dojdzie do nieusprawiedliwionej dysproporcji praw i obowiązków konsumenta (na jego niekorzyść), a wysokość prowizji będzie *de facto* stanowiła zawołowane wynagrodzenie kredytodawcy, którego funkcję powinny pełnić przewidziane w umowie odsetki, należałoby uznać wspomnianą klauzulę za niedozwoloną.

Ponadto, należy zaznaczyć, że w orzecznictwie zwraca się uwagę na tzw. test przyzwoitości, który ma ułatwić ocenę, czy w danym przypadku zastosowana klauzula ma charakter abuzywny. Polega on na „zbadaniu, czy postanowienie wzorca jest sprzeczne z ogólnym wzorcem zachowań przedsiębiorców wobec konsumentów oraz jak wyglądałyby prawa lub obowiązki konsumenta w sytuacji, w której postanowienie to nie zostałoby zastrzeżone; jeżeli bez tego postanowienia znalazłby się on – na podstawie ogólnych przepisów – w lepszej sytuacji, należy uznać je za nieuczciwe” (wyrok Sądu Najwyższego z 27 listopada 2015 r., I CSK 945/14). W niniejszej sprawie rację ma zatem skarżący, podnosząc, że przewidziane w umowie dodatkowe koszty pozaodsetkowe mogły *de facto* zostać potraktowane jako zmierzające do obejścia prawa i uznane za nieważne na podstawie art. 58 § 1 k.c.

Należy dodać, że przy ocenie, czy zastosowana przez powoda klauzula mogła mieć charakter abuzywny, trzeba wziąć pod uwagę to, że „analiza rozkładu obowiązków umownych musi być dokonana w kontekście całości okoliczności sprawy. Nie można poprzestać na literalnym brzmieniu klauzuli. Trzeba jeszcze rozważyć jakie konsekwencje wywołuje ona na płaszczyźnie

danego stanu faktycznego. (...). Nieraz bowiem całkiem niepozorne postanowienie umowy powoduje znaczne zwichnięcie całej struktury konkretnego stosunku obligacyjnego” (zob. Ł. Węgrzynowski, *Niedozwolone postanowienia umowne jako środek ochrony słabszej strony umowy obligacyjnej*, Warszawa 2006, s. 124). Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z 30 czerwca 2020 r., III CSK 343/17, dla oceny abuzywności postanowień umownych istotne znaczenie będzie miała nie tylko ich treść, ale również okoliczności zawarcia umowy i transparentność tych postanowień, tj. ich jednoznaczność i zrozumiałość. Biorąc to wszystko pod uwagę, konieczne jest przeanalizowanie postanowień umowy, uwzględniając m.in. okoliczność, że pozwany nie był podmiotem profesjonalnym, a przez to stanowił słabszy podmiot stosunku obligacyjnego. Okoliczności te powinny zostać dokładnie przeanalizowane przez Sąd Okręgowy w Krakowie.

Przeciwko dopuszczalności uznania postanowień umowy za niedozwolone mogłoby przemawiać wyłączenie zawarte w art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c., zgodnie z którym ocena taka „nie dotyczy postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny”. Błędna wykładnia tego przepisu przez Sąd Okręgowy w Krakowie doprowadziła do jego niewłaściwego zastosowania i przyjęcia, że kwestia wysokości kosztów pozaodsetkowych, w postaci wynagrodzenia prowizyjnego, zalicza się do postanowień, które określają główne świadczenia stron. Miało to eliminować możliwość badania tego rodzaju postanowień poprzez pryzmat kryteriów wynikających z przepisu art. 385¹ § 1 k.c. Odrzucając takie stanowisko, słusznie jednak zwraca się uwagę w orzecznictwie i literaturze przedmiotu, że dyspozycja powyższego przepisu obejmuje postanowienia „określające” główne świadczenia, a nie „dotyczące” takich świadczeń. Co za tym idzie, odnosić się będzie do elementów przedmiotowo istotnych umowy (*essentialia negotii*), a nie tych, które mają jedynie charakter posiłkowy względem postanowień, które definiują istotę stosunku zobowiązaniowego (zob. wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Legalis nr 966197; W. Popiołek, *Komentarz do art. 385[1] k.c.*, w: K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t.1, Warszawa 2020, Legalis).

Dla ustalenia zakresu „głównych świadczeń stron” umowy należy odwołać się do regulacji kodeksowej określającej elementy przedmiotowo istotne umowy pożyczki. Zgodnie z art. 720 § 1 k.c., przez umowę pożyczki dający pożyczkę zobowiązuje się przenieść na własność biorącego określoną ilość pieniędzy albo rzeczy oznaczonych tylko co do gatunku, a biorący zobowiązuje się zwrócić tę samą ilość pieniędzy albo tę samą ilość rzeczy tego samego gatunku i tej samej jakości. Na podstawie tej regulacji, do głównych świadczeń umowy pożyczki zalicza się: udostępnienie określonych środków finansowych do korzystania na określony okres (w przypadku pożyczkodawcy) oraz zwrot tych środków (ze strony pożyczkobiorcy). Nie należy zatem szukać dodatkowych kryteriów o charakterze ogólnym, które ograniczałyby poszukiwanie związku danego postanowienia z głównym świadczeniem strony (zob. K. Zagrobelny, *Komentarz do art. 385[1] k.c.*, w: E. Gniewek (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis). Charakter postanowień posiłkowych mogą mieć właśnie prowizje i dodatkowe opłaty (por. wyrok Sądu Najwyższego z 6 kwietnia 2004 r., I CK 472/03; por. także A. Olejniczak, *Komentarz do art. 385[1] k.c.*, w: A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania – część ogólna*, LEX 2014).

Nieuwzględnienie konsumenckiego charakteru rozpoznawanej sprawy i nienależyte zinterpretowanie zawartych w umowie klauzul, doprowadziły Sąd Okręgowy w Krakowie do obrazu przepisów prawa materialnego, przy czym naruszenie to – ze względu na wagę naruszonych norm, stopień ich naruszenia oraz ujemne skutki dla stron postępowania – miało charakter rażący (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 8 maja 2019 r., I NSNc 2/19; z 28 lipca 2021 r., I NSNc 179/20; z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 67/21; z 13 lipca 2022 r., I NSNc 452/21). Zgodnie z dotychczasowym orzecnictwem Sądu Najwyższego, rażące naruszenie prawa zachodzi bowiem, gdy zaskarżone orzeczenie można uznać za niewątpliwie sprzeczne z zasadniczymi i niepodlegającymi różnej wykładni przepisami, z ogólnie przyjętymi standardami rozstrzygnięć, gdy było wynikiem rażąco błędnej wykładni lub niewłaściwego zastosowania prawa (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 13 stycznia 2021 r., I NSNc 51/20 i powołane tam orzecznictwo). Przyjmuje się ponadto, że naruszenie prawa jest rażące wówczas, gdy w jego następstwie powstają skutki, które są niemożliwe

do aprobaty w świetle wymagań praworządności lub też takie, które powodują niemożność akceptacji zaskarżonego orzeczenia jako aktu, który został wydany przez organ praworządnego państwa (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 20 marca 1996 r., II PRN 4/96; por. także wyrok Sądu Najwyższego z 5 maja 2021 r., I NSNc 159/20). Podobny pogląd wypowiedział Sąd Najwyższy w wyroku z 8 czerwca 2021 r., I NSNc 25/19, wskazując, że „[r]ażący charakter naruszenia prawa, o którym mowa w art. 89 § 1 pkt 2 ustawy z 2017 r. o Sądzie Najwyższym, winien uprawdopodobniać tezę o konieczności uchylenia zaskarżonego orzeczenia celem urzeczywistnienia zasady konstytucyjnej z art. 2 Konstytucji RP” (zob. także: wyrok Sądu Najwyższego z 24 marca 2021 r., I NSNc 134/20).

Biorąc pod uwagę zasadność powyższych zarzutów, z tych samych względów za uzasadniony uznać należy również zarzut naruszenia art. 76 Konstytucji RP. Zgodnie z treścią tego przepisu, władze publiczne chronią konsumentów, użytkowników i najemców przed działaniami zagrażającymi ich zdrowiu, prywatności i bezpieczeństwu oraz przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi. Norma zawarta w art. 76 Konstytucji RP ma określoną treść normatywną i może być bezpośrednio stosowana, a wynikający z niej obowiązek zapewnienia właściwej ochrony konsumentów spoczywa na każdym organie i instytucji publicznej, której właściwość obejmuje kwestie dotyczące konsumentów, w tym również na sądach. Powyższe znalazło potwierdzenie w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, zgodnie z którym art. 76 Konstytucji RP wyraża zasadę konstytucyjną zobowiązującą władzę publiczną – w tym również sądy powszechne – do podejmowania działań mających na celu ochronę konsumentów przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi. Przepis ten powinien być uwzględniany zarówno przez ustawodawcę na etapie stanowienia prawa, jak i przez sądy powszechne w procesie jego stosowania i dokonywania jego wykładni (wyroki Trybunału Konstytucyjnego: z 21 kwietnia 2004 r., K 33/03; z 13 września 2005 r., K 38/04; z 17 maja 2006 r., K 33/05; z 13 września 2011 r., K 8/09). Konstytucyjna zasada ochrony konsumenta zakłada, że ma on słabszą pozycję kontraktową niż przedsiębiorca, dlatego „wymaga ochrony, a więc pewnych uprawnień, które doprowadziłyby do przynajmniej względnego zrównania pozycji kontrahentów” (wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 11 lipca 2011 r., P 1/10).

Z tych względów Sąd Najwyższy uznawał art. 76 Konstytucji RP za dopuszczalny wzorzec kontroli orzeczeń na podstawie art. 89 § 1 pkt 1 u.SN (wyroki Sądu Najwyższego: z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20; z 25 listopada 2020 r., I NSNc 57/20; z 29 czerwca 2021 r., I NSNc 115/21; z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 67/21; z 19 stycznia 2022 r., I NSNc 216/21; z 13 lipca 2022 r., I NSNc 452/21).

Rekonstrukcja ponadustawowych standardów ochrony konsumentów w Rzeczypospolitej Polskiej wymaga uwzględnienia również przepisów Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz.Urz. UE C 202 z 7 czerwca 2016 r.). Potwierdza to orzecznictwo Sądu Najwyższego, w którym przyjmuje się, że zakres ochrony konsumentów wynikający z art. 76 Konstytucji RP należy oceniać z uwzględnieniem zasad i wymagań prawa unijnego, z uwagi na zakres implementowania regulacji unijnych dotyczących prawa konsumenckiego do krajowego porządku prawnego (wyroki Sądu Najwyższego: z 2 czerwca 2021 r., I NSNc 178/20; z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20; z 28 lipca 2021 r., I NSNc 179/20; z 29 czerwca 2021 r., I NSNc 115/21; z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 67/21). Podstawowe znaczenie dla wyznaczenia zakresu tej ochrony ma Dyrektywa 93/13, która nakłada na państwa członkowskie obowiązek zapewnienia skutecznych środków mających na celu zapobieganie stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich.

Nieprawidłowa weryfikacja treści umowy pożyczki przez Sąd Okręgowy w Krakowie spowodowała istotne ograniczenie skutecznej ochrony sądowej przysługującej pozwanemu. Tymczasem w świetle nakreślonych powyżej standardów ochrona konsumenta przed klauzulami niedozwolonymi w umowach następuje *ex lege* i sąd może dokonać ustaleń w tym przedmiocie także z urzędu, podczas rozpoznawania sprawy z udziałem konsumenta (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 3 sierpnia 2021 r., I NSNc 232/21; z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 67/21; z 19 stycznia 2022 r., I NSNc 216/21). Co więcej, niedozwolone postanowienie umowne w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. jest *ex lege* pozbawione mocy wiążącej od samego początku i każdy organ orzekający w sprawie dotyczącej roszczenia z umowy z udziałem konsumenta jest obowiązany z urzędu

to uwzględnić, chyba że konsument temu się sprzeciwi w sposób niewymuszony i jednoznaczny (uchwała Sądu Najwyższego z 6 kwietnia 2018 r., III CZP 114/17).

Samo stwierdzenie zaistnienia przesłanek szczegółowych nie jest jeszcze wystarczające dla wyeliminowania zaskarżonego orzeczenia z obrotu prawnego. W dalszej kolejności należy bowiem ustalić czy uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Okręgowego w Krakowie jest „konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej” (art. 89 § 1 *in principio* u.SN). Przesłanka ta powinna być interpretowana zgodnie z zasadą ustrojową wyrażoną w art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Zasada demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej ma charakter kompleksowy. Na jej treść składają się inne zasady pochodne, m.in. zasada zaufania obywatela do państwa i zasada bezpieczeństwa prawnego jednostki (por. P. Tuleja, *Komentarz do art. 2*, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP, t. 1, Komentarz do art. 87-243*, Warszawa 2016, s. 223-228). Z zasady określonej w art. 2 Konstytucji RP wywodzona jest konieczność zapewnienia bezpieczeństwa prawnego jednostki, pewności co do prawa, przewidywalności stanowionego prawa, lojalności państwa względem obywateli, co powinno budować zaufanie jednostki do Państwa. Bezpieczeństwo prawne obywateli winno być przy tym rozumiane nie tylko formalnie jako przewidywalność działań władzy publicznej, ale także jako skuteczne zabezpieczenie dóbr życiowych i interesów człowieka. Jej celem nie jest tylko doprowadzenie do formalnej zgodności z prawem kwestionowanych orzeczeń, ale także realizacja zasady sprawiedliwości społecznej. Z całą pewnością stoi ona na przeszkodzie akceptacji praktyki orzeczniczej polegającej na braku należytego zbadania klauzul umownych, których treść sugeruje ich abuzywny charakter.

W kontekście tym nie bez znaczenia pozostaje również sam status konsumenta, który będąc słabszą stroną umowy, wymaga szczególnej ochrony ze strony państwa. Dotyczy to również wprowadzenia i przestrzegania odpowiednich przepisów na etapie kształtowania stosunków prawnych z konsumentami. Nieprawidłowe zastosowanie wskazanych powyżej przepisów doprowadziło do pozbawienia pozwanego – jako konsumenta – należytej ochrony prawnej (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 28 marca 2023 r., II NSNc 85/23).

Zaistnienie przesłanek szczegółowych oraz przesłanki funkcjonalnej z art. 89 § 1 u.SN uzasadnia stwierdzenie, iż uchylenie zaskarżonego orzeczenia jest proporcjonalnym środkiem pozwalającym zapewnić zgodność z art. 2 Konstytucji RP.

Biorąc powyższe pod uwagę, Sąd Najwyższy na podstawie art. 91 § 1 u.SN orzekł jak w sentencji.

O pozostawieniu Sądowi Okręgowemu w Krakowie rozstrzygnięcia o kosztach postępowania wywołanych skargą nadzwyczajną Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN.

[SOP]

[ał]